

Johan Eriksens familie og julefeiring på en husmannsplass på Finnskogen

Johan Eriksen Ampiansbråten ble født i 1828, og etter en omflakkende tilværelse på Varaldskogen de første årene av hans liv flyttet familien til Ampiansbråten da hans far ryddet plassen og etablerte seg som nybygger der. Johan var da rundt 5 år gammel. Han var nest eldst av 10 søsken, men det ble han som overtok plassen etter at han giftet seg. Grunnen var antagelig at Johans eldre bror Erik ikke giftet seg før han nærmet seg 50 år, og for å drive en husmannsplass trengte man ganske enkelt en ektefelle for å få utført alle arbeidsoppgavene som krevdes for å livberge seg.

Johans foreldre var etterkommere av finske innvandrere som kom til grensetraktene på 1600-tallet. Faren var fra svensk side av grensa, og moren fra norsk. Selv mange generasjoner etter finneinnvandringen bygget de hus med en røykovn av finsk type.

Johan ble gift med Marte Olsdatter Løvåsen i 1853. Hun kom fra en litt større husmannsplass i nabosognet. Johan og Marte fikk sju barn, men bare fire av dem levde opp. En tid besto husholdningen på Ampiansbråten av Johan og Marte og deres fire barn, Johans far, stemor, fire ugifte brødre og et kvinnelig legdslem med en datter.

I 1884 var det den store skogeieren P. W. W. Kildahl i Kristiania som eide Varaldskogen og alle husmannsplassene der. Johan jobbet som tømmerhugger for å betale leie for sin plass. Mye av arbeidet med husdyrene og gårdsdriften falt nok derfor på Marte og barna. Fra folketellingen i

1875 vet vi at var en ku og seks sauer og lam på Ampiansbråten. Det ble dyrket bygg, blandkorn og poteter.

I 1884 er det ikke lenger så trangbodd på Ampiansbråten som det har vært. Johans far og stemor er døde, og de ugifte brødrene er innlosjert på andre gårder eller har emigrert til Amerika. Johan og Marte er begge 56 år gamle, og sammen med dem bor de fire gjenlevende barna; Karen på 28 år, Marte på 20, Ole på 15 og Johannes på 13.

Vi vet at det var trange kår på en husmannsplass av Ampiansbråtens størrelse. Men til jul hadde man spart det beste som kunne skaffes av mat, og pyntet huset med det man hadde til rådighet. Vi har ikke samme førstehåndsopplysninger fra dette miljøet, så her er ulike kilder benyttet.

Fra en bidragsyter til Folkemuseets husmannsminner vet vi at man i dette området i stedet for å bruke dyrebare tekstiler til gardiner kunne klippe gardiner av avis-papir. Det har vi valgt å vise på Ampiansbråten. Duk på bordet er også et overskuddsfenomen, men vi kjenner til at man hadde en linduk som ble tatt fram til høytid, også hos familier som ikke satt så godt i det.

I taket henger en halmuro. Denne skikken er kjent fra mange steder i Norge. Vi har kopiert en halmuro som er i Austmarka bygdetuns eie. Etter de opplysningene vi har, var dette noe som ble brukt i julen, og uroen kunne være laget av barna i huset. På gulvet strøs det einer som sprer god lukt. Røykovnen er pyntet med granbar.

Til daglig var huset sparsomt opplyst. Når man slaktet sauer før jul ble det tatt talg til lysstøping. Treamede lys

er mange steder brukt 13. dag jul, men fra Hedmark finnes det kilder på at de ble tent på julaften.

Valg av julemat på Ampiansbråten har voldt oss problemer, og det er ennå ikke avgjort hva bordet skal dekkes med på julemarkedene i år. På større gårder i området var ribbe og pølse tatt i bruk, men lutfisk var nok også temmelig vanlig. På svensk side av grensa, som ikke er mange kilometerne unna, finnes det opplysninger om at stek var julemat i skogfinske hjem.

Flere kilder nevner hjemmebrygget øl. Det finnes ingen stor, rose malt ølbolle på Ampiansbråten, men to små, umalte som blir sendt rundt bordet.

På storgårdene i Hedmark hadde nok juletreet blitt vanlig midt på 1880-tallet, men det tok ennå noen år før det ble allemannseie. Begrepet julegaver var antagelig et

ukjent fenomen på en plass som Ampiansbråten. Det var skikk og bruk at alle skulle få et nytt plagg til jul, men disse ble nok tatt på når man kledde seg til julekvelde.

Marte Olsdatter døde i 1907. Etterpå var Johan alene igjen på Ampiansbråten. Johan døde i 1915, og da hadde han flyttet inn hos sin eldste datter Karen. Hun var blitt gift med brukeren av en husmannsplass i nærheten. De to mellomste barna hadde reist til Amerika, og yngstesønnen dro til Sverige for å få seg arbeid. Ampiansbråten ble stående ubebodd til 1925, da huset ble tatt ned og gjenreist på Norsk Folkemuseum.

Kilder og litteratur

Folketeljinga 1865 (05.02.06) [online]. URL:

www.digitalarkivet.no

Folketelling for Kongeriget Norge 1875, statsarkivet i Hamar Husmannsminner, Norsk Folkemuseums arkiv

Norsk Folkemuseums bygningsarkiv

Amundsen, Rolf og Sørmoen, Åge: Ampiansbråten / Svensken - I: Austmarka historielag medlemsblad nr. 107, 2005

Eggum, Terje: Leikanger kyrkje frå mellomalderen til i dag, Skald 1999

Furuset, Olav: Høgtid og fest : folkeminne frå Bjørset-grenda i Elverum - I: Årbok for Glåmdalen 1950

Natvik, Ingeborg: "Aldri har det vore slike julekvelde som heime medan vi var små" - I: Sogn og Fjordane i nær fortid, Samlaget 1986

Skåret, Valborg: Min mor forteller om sin barndomsjul i 1870-åra - I: Årbok for Trysil 1986, Myrvangs trykkeri 1986

Sverdrup, Ragnhild: Opptegnelser og erindringer fra mitt barndomshjem, A/S Gjengangerens trykkeri 1968

Wedin, Maud (red.): Segerstedts samling : skogfinnarna i Skandinavien, Finnsam og Finnbygdens Förlag 2006

Side 10: Landskapet på Finnskogen. (Foto: NF)

Side 11: På Julemarkedet gjenskaper vi familien Eriksens jul på husmannsplassen Ampiansbråten på 1880-tallet. (Foto: A.L. Reinsfelt, Norsk Folkemuseum)

